

КОГНІТИВНА СТРУКТУРА АНГЛІЙСЬКОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ ОРТОДОНТІЇ

Костенко Вікторія

канд. філол. наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов з латинською мовою та медичною термінологією Вищого державного навчального закладу України «Українська медична стоматологічна академія»

e-mail: vikoriakostenko20@rambler.ru

Досліджено англійську термінологію ортодонтії з позиції когнітивної лінгвістики як концептосферу, структуру, що упорядковується у вигляді різних за обсягом наповнення змістовою інформацією терміноконцептів, які формують відповідні шари за принципами змістового зв'язку та ієрархії. Визначено базові концепти термінології ортодонтії.

Ключові слова: англійська термінологія ортодонтії, термін, концепт, когнітивна структура.

Сучасна мовознавча парадигма будується на принципах когнітивного підходу до мови, що передбачає вивчення способів мовної репрезентації різних типів знання (лінгвістичного та позалінгвістичного, загального та індивідуального) в мовленнєвій діяльності людини – в процесі побудови та інтерпретації тексту. Умови наукової комунікації висувають термін на роль одиниці, яка акумулює, зберігає та передає узагальнену когнітивну інформацію про той чи той об'єкт, явище, процес у найбільш прийнятній для наукового спілкування компактній формі. В максимально узагальненому вигляді термін можна визначити як вербалізований результат науково-професійного мислення з певним інформаційно-понятійним статусом, спосіб актуалізації нових професійних знань у процесі наукової діяльності та їх включення до відповідної культури, важливий засіб орієнтування в професійному середовищі (когнітивний аспект), інструмент професійного спілкування (комунікативний аспект). Тому вивчення когнітивних механізмів термінотворення та

формування термінологічних систем наразі є одним із пріоритетних напрямів, який до певної міри уможлиблює регулювання термінотворчих процесів.

Дослідження терміносистем в когнітивному аспекті визначають механізми взаємодії індивідуально-особистісних та соціально зумовлених процесів стандартного світовідчуття, світосприймання та мислення (теоретично-абстрактного / практичного, емпіричного / наукового і т. ін.) як опосередкованого й узагальненого пізнання реальної дійсності, що поєднує у собі всі когнітивні процеси та відображає основні характеристики об'єктів, а також взаємозв'язки між ними, способи їх організації й репрезентації в дискурсі. Тож **метою** запропонованої роботи є спроба описати англійську термінологію ортодонції як концептосферу, визначити основні її структурні складові та напрямки їхньої взаємодії.

Сучасна ортодонція як окрема галузь стоматології, що має понад стоп'ятдесятирічну історію, гармонійно взаємодіє з іншими вузькими стоматологічними спеціальностями, спирається на їхні здобутки, оскільки без співпраці з хірургами, пародонтологами, імплантологами, ортопедами та іншими спеціалістами неможливе комплексне вирішення стоматологічних проблем у повному обсязі. Термінологію ортодонції в запропонованому дослідженні розглядаємо з позиції когнітивної лінгвістики як концептосферу – ментальну сферу, що об'єднує певні ментальні образи, одиниці універсального предметного коду (концепти), котрі являють собою структуроване знання певної професійної спільноти, її інформаційну базу.

Виділення концептів є визначальним для створення чи поповнення термінологічної бази, оскільки концептуалізація – це і спосіб, і результат квантифікації та категоризації знання. Концепти також визначають межі простору конкретної галузі знання чи професійної діяльності. Особливі функціонально-типологічні різновиди концептуальних структур, що відповідають поширеним і загальноприйнятим ситуаціям в професійній спільноті, до якої належить мовець, визначаються як терміноконцепти. Ґрунтовніше визначення терміноконцепта запропонувала Т.В. Стасюк,

відповідно до якого це «раціонально осмислений термінологічний концепт наукового, фахового, експертного знання, який має шарувату структуру, комплексний зміст, ширший-вужчий об'єм, відображений у сукупності категорійних ознак, який водночас є елементом (одиницею) певної системи в досліджуваному фрагменті реальності» [1, с. 89].

Як відомо, концепт, а отже, і терміноконцепт, — це не гранична одиниця ментально-мовного простору. Згідно з теорією Е. Рош [2], залежно від рівня узагальненості в її вертикальному аспекті розрізняють *гіперконцепти* (*суперконцепти, категорійні концепти*), *базові концепти* та *гіпоконцепти* (*опорні концепти*). Множина / множинність базових концептів, які виформовуються на основі опорних концептів, об'єднується в суперконцепти, що позначають вищий від концепту, але нижчий від категорії ступінь абстракції та займають суперординаційне положення в ієрархії, організовуючи ієрархічне дерево, що і є моделлю певної концептосфери [3, с. 249].

Традиційно головним методом визначення концепту є концептуальний аналіз, який здійснюється із застосуванням багатьох методик: дистрибутивного, компонентного, контекстуального, інтерпретаційного, етимологічного, зіставного та інших видів аналізу, асоціативного експерименту [4, с. 258]. Побудова моделі концептосфери *Orthodontics* передбачала виділення основних категорій цієї галузі знання та практики, визначення їхнього концептуального змісту, дослідження мовних форм його втілення.

Концептосфера *Orthodontics* представлена чотирма гіперконцептами, які позначають основні інформаційно-поняттєві центри ортодонції: 1) *dental and facial morphology / typical dentofacial anatomy*; 2) *dentofacial anomalies*; 3) *diagnosis of dentofacial anomalies*; 4) *orthodontic treatment*. Такі ментальні утворення є вищими ступенями абстракції і, посиляючись на думку В. Л. Іващенко, їх можна охарактеризувати як системотворчі, оскільки вони існують поза текстом і організовують уявлення про метапростір окремої функціонально обмеженої галузі знань у структуровану певним чином парадигму відношень та

взаємозв'язків, які виникають між термінопоняттями цієї сфери знання [3, с. 126].

Гіперконцепт “*Dental and facial morphology*” складається з таких базових терміноконцептів: *face, dentition, dental arch, jaws, teeth, oral maxillofacial muscles, temporomandibular joint*. Базовий рівень сконцентрував у собі наскрізні, ключові, тематичні архіпоняття, які є системотворчими домінантами знанневої організації зазначеного вище гіперконцепта і, загалом, концептосфери *Orthodontics*, та мають текстотворчий потенціал, тобто можуть організовувати знання про класифікації, методи дослідження, етіологію, патогенез, діагностику, методи лікування та профілактики аномалій і деформацій зубощелепного апарату в ієрархію взаємозв'язків, що виникають між термінопоняттями, у межах спеціального дискурсу. Ці архіпоняття втілюються у формі структурно простих, високоінформативних та зазвичай високочастотних термінів, які упродовж тривалого часу не зазнають якихось суттєвих структурних та семантичних змін, оскільки презентують усталені дані, знання про статичні об'єкти. Тому саме статичне ядро формує центр терміносистеми.

Гіперконцепт “*Dentofacial anomalies and deformities*” утворений чотирма базовими терміноконцептами — *jaw anomalies, malocclusion, anomalies of dental arch relationship, dental anomalies*, котрі репрезентують науково-професійні знання про морфологічні та функціональні характеристики зубощелепних аномалій і деформацій. Поняття, що входять до цих когнітивних структур, відображають знання про стереотипні ситуації, що стосуються категоризації патологій зубощелепної системи (статичний аспект), закладені у свідомості спеціаліста, уявлення про які, проте, час від часу переглядаються та змінюються з розвитком спеціальних знань.

У рамках гіперконцепту “*Diagnosis of Dentofacial anomalies*” можна виділити такі базові терміноконцепти як *head anthropometry, orofacial biometrics, orthodontic imaging techniques, functional diagnosis, study casts*, які узагальнюють основні сучасні знання про підходи у виявленні

зубощелепних, щелепно-лицевих аномалій та лицевої дисгармонії. Гіперконцепт "*Orthodontic treatment*" об'єднує терміноконцепти *mechanotherapy, orthognathic and surgical orthodontics, functional physical therapy, interceptive orthodontics* у яких втілені знання про лікування та оптимальні способи відновлення функціональності зубно-щелепної системи, досягнення єдності між функцією і естетикою, тобто створення гармонійного союзу здоров'я і краси. Базовий шар цих двох гіперконцептів утворюють структури, що презентують динамічні (процедурні) знання про перебіг стандартних ситуацій, які складаються з послідовності елементарних дій, що розгортаються в часі та підпорядковуються певній меті.

Отже, вся палітра ментальних одиниць, що функціонує в когнітивному науково-професійному просторі концептосфери *Orthodontics*, упорядковується у вигляді різних за обсягом наповнення змістовою інформацією терміноконцептів, що формують відповідні шари за принципами змістового зв'язку та ієрархії. Пізнавальні, пошукові процеси в сфері наукової та професійної діяльності визначають актуальність тих чи інших знань, зумовлюють їх актуальність, тому ця ієрархічна структура є динамічною. Побудова концептуальної моделі певної галузі знань є визначальною при встановленні взаємозв'язку між структурами знань і мовними формами їхнього втілення.

1. Стасюк Т. В. Актуалізація соціо- та когнітивних метатермінів у термінознавстві / Т. В. Стасюк. — Наукові праці. Філологія. Мовознавство : науково-методичний журнал. — Миколаїв: Видавництво ЧДУ ім. Петра Могили. — 2013. — № 211, т.223 — С.87— 92.

2. Rosh E. H. Cognitive representation of semantic categories / E. H. Rosh // *Journal of Experimental Psychology*. —1975. — Vol.104. — P. 192 —233.

3. Іващенко В. Л. Концептуальна репрезентація фрагментів знання в науково-мистецькій картині світу (на матеріалі української мистецтвознавчої термінології): [монографія] / В. Л. Іващенко. — К.: Видавн. Дім Дмитра Бураго, 2006. — 328 с.

4. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. – Полтава: Довкілля – Київ, 2006. – 716 с.

COGNITIVE STRUCTURE OF ENGLISH ORTHODONTIC TERMINOLOGY

Kostenko Victoria

Candidate of Philological Sciences, Associate professor of

Higher State Educational Institution of Ukraine

“Ukrainian Medical Dental Academy”

e-mail: viktoriakostenko20@rambler.ru

This article focuses on the peculiarities of conceptual presentation of expert and practical knowledge in orthodontic terminology, its conceptual description and modelling in terms of cognitive linguistics. The paper has described concepts underlying the terminological nomination in orthodontics, vectors of their interrelation and interaction.

Key words: orthodontic terminology, term, concept, cognitive structure.